

NÄKÖKULMIA SUOMEN KIELEN AISTIHAVAINTOVERBEIHIN

TUOMAS HUUMO

Tiivistelmä. Artikkel käsittelee suomen kielen aistihavaintoverbejä kognitiivisen kielitieteen ja kielitypologian näkökulmista. Kognitiivinen kielitiede korostaa inhiimillisen käsitteistykseen asemaa kielen merkitysrakenteessa, ja aistihavaintoverbit ovat sille antoista tutkimuskohde, sillä ne kuvaavat juuri ihmisen ja ympäröivän maailman välistä kognitiivista vuorovaikutusta. Aistihavaintoverbien merkityksessä korostuukin subjektiivisuus ja tilanteen tarkastelu tietyistä näkökulmista, johon käsitteistäjä samastuu. Kielitypologian näkökulmasta suomen aistihavaintoverbien systeemi on harvinaisen selkeä, sillä suomessa koodataan eri verbeillä aistialueiden väliset erot ja toisaalta kunkin aistialueen sisällä aistihavainnon eri tyypit: intransitiivinen **havaittavuus** (esim. *näkyä, kuulua*), transitiivinen mutta epäagentiivinen **havainto** (*nähdä, kuulla*) sekä transitiivinen ja agenttiivinen **havainnointi** (*katsoa, kuunnella*). Typologiselta kannalta kiinnostavaa on myös se, että suomessa kuten monissa muissa kielissä aistihavaintoverbien argumentit merkitään poikkeavasti. Useissa kielissä poikkeavuus koskee kuitenkin subjektin merkintää, suomessa sitä vastoin objektia, joka havaintoverbeillä on totaalinen silloinkin kun kuvattavana on jatkuva ja aspektiltaan rajaamaton aistihavaintotilanne (*Näen ikkunastani kuninkaan patsaan*). Erikoisuus on myös se, että aistihavaintoverbeistä vahvinta transitiivisuutta ilmaisevat havainnointiverbit saavat partitiiviobjektin, heikompa transitiivisuutta ilmaisevat havaintoverbit taas totaaliobjektin, vaikka suomen objektin sijaa koskevan yleissäännön mukaan juuri totaaliobjekti yhdistyy vahvaan transitiivisuuteen.

Avainsanat: syntaksi, semantiikka, kognitiivinen kielitiede, leksikaalinen semantiikka

1. Johdanto

Havainnoimme maailmaa aistiemme avulla. Aistijärjestelmästämmme riippuu, mitä asioita voimme havaita ja millä tavoin nämä asiat hahmotamme, mikä kiinnittää huomiomme ja mikä jää taustalle. Aisteja voidaan ryhmitellä mm. sen mukaan, onko aistimuksen perustuttava suoraan fyysiseen kontaktiin havaitsijan ja havaittavan välillä (kuten tunto- ja makuaistimuksissa) vai voiko osallistujien välillä olla etäisyyttä (näkö-, kuulo- ja hajuaisti). Tällä perusteella voidaan puhua *lähi-* ja *etäaisteista* (suomen aistiverbien kannalta ks. Pajunen 2001: 319). Kielentutkijalle aistihavaintoja kuvaavat ilmaukset ovat kiinnostava tutkimuskohde, sillä ne kertovat jotain siitä, millaiseksi ilmiöksi aistihavainto on ymmärretty kielen edustamassa ”kansanmallissa”. Etenkin kognitiivinen kielitiede, joka korostaa maailmaa tarkastelevan ihmisen ja hänen tekemänsä tulkinnan eli käsitteistyksen osuutta kielen merkitysrakenteessa, voi saada aistihavaintoja kuvaavista ilmauksista tärkeää tutkimusaineistoa.

Konkreettinen esimerkki aistihavaintoja koskevasta käsitteistyksestä on havainnon hahmottaminen suuntaiseksi relaatioksi, mikä näkyy siinä, että aistihavaintotilanteen osallistujien, havaitsijan ja havaittavan, lokaliteettia usein ilmaistaan suuntaisilla paikanilmauksilla, vaikkeivät osallistujat konkreettisesti liikkuisikaan havaintotilanteessa (esim. *Näen simut täältä*, ks. Huumo 2005). Tällainen suuntasijojen käyttö heijastaa Leonard Talmy (2000: 115–116) mukaan aistihavainnon käsitteistämistä fiktiivisenä liikkeenä, eräänlaisen signaalin liikkumisena havaitsijan ja havaittavan välillä. Suuntaisuuden määräytyminen vaihtelee eri aistialueilla eri tekijöiden mukaan, mutta yleinen tendenssi on käyttää varsinkin agentiivista havainnointia kuvaavien verbien yhteydessä sellaisia suuntasijoja, jotka esittävät havainnon suuntautuvan aistijasta aistittavaa kohti. Epäagentiivisten havaintoverbien yhteydessä suunta taas vaihtelee vapaammin. Esimerkiksi epäagentiivisen *nähdä*-verbin yhteydessä havaitsijan paikkaa voidaan kuvata niin tulo- kuin erosijalla (*Näen paraatin parvekkeelta ~ parvekkeelle*) mutta agentiivinen *katsoa*-verbi sallii ainoastaan erosijan (*Katson paraatia parvekkeelta*). Vastakkainen suuntaisuus (havaittavasta havaitsijaan päin) taas on etusijalla silloin, kun aistimisen kohteena on jonkinlainen signaali tai tajunnansisältö, jonka aistija saa mentaalisesti haltuunsa (esim. *Kuuntelin radiosta uutiset, Näin mereltä laivan valot*). Voidaan konstruoida jopa senkaltaisia minimipareja kuin *Näin numerosi puhelintuuletossa*, joka olosijaisena ilmaisee ainoastaan

sen seikan havaitsemista, että puhuteltavan numero oli luettelossa, ja *Näin numerosi puhelinluettelosta*, joka erosijaisena ilmaisee, että puhuja sai samalla tietoonsa puhuteltavan puhelinnumeron (Huumo 2005).

Toinen kiinnostava piirre aistihavainnon ilmauksissa on niihin usein liittyvä puhujan tarkastelunäkökulmaa koskevan tulkinnan vaihtelu. Eroja ilmenee siinä, ottaako puhuja ulkoisen ja neutraalin kannan, jonka mukaan havainnon kohde todella oli sellainen joksi havaitsija sen koki, vai kuvataanko aistihavaintoa puhtaasti havaitsijan sisäisenä elämyksenä. Kognitiivisessa kielitieteessä on tapana puhua objektiivisen ja subjektiivisen käsitteistykseen oppositiosta. Subjektiivisuuden asteella tarkoitetaan sitä, missä määrin puhuja asettaa itsensä mukaan kuvattavaan tilanteeseen ja tarkastelee sitä implisiittisestä näkökulmastaan (ilmiöstä lähemmin ks. esim. Langacker 1991). Selkeä esimerkki on puhepaikan implisiittinen tuominen mukaan lauseen merkitysrakenteeseen: lause *Kotini on tuon mäen takana* kertoo puhujan kodin sijainnista paitsi suhteessa 'tuohon mäkeen' myös tarkastelupaikkaan, johon ilmaus *tuon mäen takana* suhteutuu.

Aistihavainto on ihmisen ja maailman vuorovaikutusta, jossa ihminen on väistämättä osallisena, joten ihmisen näkökulma ja subjektiivisuus on siinä luonnostaan mukana. Aistihavaintoa voi kyllä ilmaista näennäisen ulkoisesta näkökulmasta (esim. *Pekka näki linnun*), mutta tällöinkin voi avoimeksi jäädä se, ymmärretäänkö ilmaus implikaatiiviseksi vai ei (ks. Kirsner ja Thompson 1976: 212–213) eli sitoutuuko puhuja sellaiseen objektiiviseen näkökulmaan, jonka mukaan tilanteessa todella oli mukana lintu (jonka Pekka näki), vai kuvaileeko hän vain Pekan sisäistä aistivaikutelmaa, joka saattaa olla ristiriidassa puhujan oman todellisuuskäsityksen kanssa (vrt. *Humalaisena Pekka näki vaaleanpunaisia virtahepoja tanssimassa asunnossaan*). Jälkimmäisessä tapauksessa puhujan voi ajatella subjektiivisesti samastuvan havaitsijan näkökulmaan ja kuvaavan vain sitä, mitä havaitsija havaitsee. Huomattakoon, että suomessa tällainen implikaatiivisuusero voi ilmetä kiinnostavasti myös havaittavan olion paikkaa ilmaisevien paikallissijojen staattisuuden ja suuntaisuuden oppositiona: olosijaisen adverbiaalisen sisältävässä lauseessa *Pekka maistoi keitossa valkosipulin* kuvataan lähinnä Pekan aistivaikutelmaa ('Pekan makuaisi kertoi hänelle, että keitossa oli valkosipulia'). Erosijaisessa lauseessa *Pekka maistoi keitosta valkosipulin* taas puhuja on vahvemmin sitoutunut ulkoiseen näkökulmaan, jonka mukaan keitossa todella oli valkosipulia, jonka Pekka kykeni maistamaan (Huumo 2005).

Tässä kirjoituksessa esittelen suomen aistihavaintoverbien kokonais-
systeemiä suhteuttaen sitä lähinnä Åke Vibergin (1984, 2001) aistihavain-
toverbejä koskevien kielitypologisten tutkimusten tuloksiin. Viberg esittää
artikkeleissaan aistiverbien luokittelun, joka perustuu useiden kielten
vertailuun. Hän käsittelee mm. sitä, miten eri aistialueilla koodataan leksi-
kaalisesti agenttiivista, epäagenttiivista ja ilmiölähtöistä aistihavaintoa, mikä
on aistihavaintoverbien keskinäinen tuntomerkkisyyshierarkia, millaiset
aistihavaintoverbit voivat herkimmin levitä ilmaisemaan muiden aistia-
lueiden merkityksiä (esim. 'näkemistä' kuvaava verbi voi alkaa ilmaista
myös 'kuulemista'), ja millainen on aistihavaintoverbien argumenttien
morfologinen koodaus. Kirjoituksessani totean, että Vibergin systeemi
sopii lähtökohdiltaan hyvin myös suomen aistiverbien systeemin kuvaami-
seen, joskin etenkin intransitiivisten aistihavaintoverbien (*näkyä, kuulua,*
haista, maistua, tuntua) osalta se on ongelmallinen. Lisäksi tarkastelen
suomen aistihavaintoverbien argumenttien koodausta, joka on monessa
suhteessa poikkeuksellista.

2. Suomen kielen aistihavaintoverbien systeemi

Suomen kielen perusaistihavaintoverbit muodostavat kolmijakoisen
systeemin, jossa kullakin aistialueella erotetaan yleistä aistilla **havait-
tavuutta** ilmaiseva intransitiiviverbi, aistilla **havaitsemista** ilmaiseva
epäagenttiivinen transitiiviverbi sekä aistilla **havainnointia** ilmaiseva
agenttiivinen transitiiviverbi (termeistä ks. Huumo 2005). Näköaistimusta
kuvaa siten (edellä mainitussa järjestyksessä) verbisarja *näkyä ~ nähdä ~
katsoa* [sekä tämän johdokset kontinuaatiivinen *katsella* ja momentaaninen
katsahtaa], kuuloaistimusta *kuulua ~ kuulla ~ kuunnella*, haju-
aistimusta *haista ~ haistaa ~ haistella*, makuaistimusta *maistua ~ maistaa ~ maistella*
ja tuntoaistimusta *tuntua ~ tuntea ~ tunnustella* (jaottelusta ks. Alhoniemi
1975: 15). Nimitän kyseisiä verbiryhmiä tässä **havaittavuusverbeiksi,**
havaintoverbeiksi ja havainnointiverbeiksi (ks. Huumo 2005). Yhteis-
nimityksenä kaikille aistihavainnoille kuvaaville verbeille käytän termiä
aistihavaintoverbi.

Syntaktiselta kannalta suomen aistihavaintoverbit jakautuvat siis selke-
ästi kahteen ryhmään, transitiivisiin ja intransitiivisiin, joista transitiiviset
verbit jakautuvat edelleen agenttiivisiin ja epäagenttiivisiin. Semanttiselta
kannalta taas voi huomata, että intransitiiviset havaittavuusverbit ja tran-
sitiiviset havaintoverbit muistuttavat toisiaan, sillä ne kuvaavat molem-

mat epäagentiivista aistihavaintoa, jossa havaitsija on puhtaasti kokijan roolissa. Erona on luonnollisesti se, että havaittavuusverbien yhteydessä havaitsija jää implisiittiseksi ja ymmärretään helposti geneeriseksi. Havainnointiverbit taas ovat agenttiivisia ja ilmaisevat tahdonalaista toimintaa, aistielimen kohdistamista tiettyyn kohteeseen sen havainnoimiseksi. Siksi niiden subjekti hahmotetaan agenttiiviseksi.

Agenttiivisen ja epäagentiivisen aistihavainnoinnin kielellisellä erotamisella näyttää olevan myös kognitiivinen pohja. Kognitiotieteilijät Gerald Edelman and Giulio Tononi (2000: 22) toteavat, että ihmisen tietoisuus voidaan jakaa kahteen tyyppiin, joita he kutsuvat passiiviseksi ja aktiiviseksi tietoisuudeksi:

“Consciousness can be passive as well as active and effortful. When we let sensory input freely take possession of our conscious states, paying no attention to this or that in particular, consciousness is receptive and broad as it is natural and effortless, as for example, when we stroll down the streets and enjoy the sights of the town. On the other hand, when we specifically search for some item in the constant flow of sensory input to which we are exposed, perception becomes an action-oriented activity. The English language has incorporated the distinction between passive and active perception: seeing and watching, hearing and listening, feeling and touching.”

Edellä lueteltujen perusaistihavaintoverbien lisäksi aistihavaintoa ilmaisevat suomessa myös monenlaiset muut verbit, osa suuremmin ja osa epäsuuremmin. Ehkä lähimmäksi perusaistihavaintoverbejä tulevat intransitiiviset verbit, jotka kuvaavat aistimuksen synnyttämää vaikutelmaa tai havaitsijan aistimuksen perusteella tekemää päätelmää. Ainakin kahdella keskeisimmällä aistialueella, nimittäin näkö- ja kuuloaistimuksissa, tällaista merkitystä ilmaistaan erillisillä intransitiivisilla verbeillä *näyttää* ja *kuulostaa*. *Näyttää*-verbillä on itse asiassa kaksi keskeistä tehtävää: intransitiivinen 'aistihavainnon perusteella syntyvän vaikutelman kuvaaminen' (*Paita näyttää kalliilta*) ja transitiivinen 'havainnoijalle aistittavaksi esitleminen' (*Pekka näytti minulle lomakuviaan*). Ensin mainittua tehtävää koodaa kuulohavainnon alueella erillinen *kuulostaa*-verbi (*Tarina kuulostaa uskottavalta*), jolla ei ole vastaavaa transitiivista käyttöä. *Näyttää*-verbin transitiivista merkitystä 'esittää havainnoijalle aistittavaksi' ei muilla aistialueilla koodata erillisillä verbeillä; osittain

samanlaisessa tehtävässä voidaan käyttää kuratiivisia teettoverbejä (*Pekka maistatti minulla keittojaan ~ kuuntelutti minulla musiikkiaan*). Näihin kuitenkin liittyy selvä teettämisen merkitys, jollaista *näyttää*-verbi ei saa. Muilla aistialueilla aistivaikutelman merkitystä ei koodata erillisellä verbillä (hajuaistimusta kuvaamassa on tosin *haiskahtaa*-verbi, jonka merkitys on kuitenkin affektinen), vaan tässä tehtävässä käytetään tavallisia intransitiivisia havaintoverbejä (*Keitto haisee ~ maistuu pilaantuneelta, Seinä tuntuu kostealta*). Ilmaustyyppiin liittyy ulkopaikallissijojen käyttö, jossa tulo- ja erosija ovat vaihtoehtoisia keinoja ilmaista aistivaikutelman laatua (esim. *Sieni haisee pahalta ~ pahalle*). Tällaista aistivaikutelmaa siis kuvataan suomessa aivan erillisellä syntaktisella konstruktiolla, jossa esiintyessään monet havaittavuusverbit saavat erityistulkinnan aistivaikutelman kuvaajina.

Myös hajuaistimuksen koodauksessa kolmijakoinen perussysteemi täydentyy muilla verbeillä. Hajuaistilla havaittavuutta ilmaisevat *hais-ta*-verbin lisäksi ainakin aistijan miellyttäväksi kokemaa hajuaistimusta kuvaava *tuoksua* ja vastaavasti epämiellyttävää hajuaistimusta kuvaavat *löyhkätä* ja *lemuta*. Vaikka *haista*-verbi itse on periaatteessa neutraali ja kykenee kuvaamaan niin positiivisia kuin negatiivisiakin aistielämyksiä (*Kylläpä täällä haisee hyvältä ~ pahalta!*), sillä on silti selvä ja muista havaittavuusverbeistä poikkeava taipumus saada negatiivisia konnotaatioita. Esimerkiksi sellainen tilalause kuin *Täällä haisee* kuvaa selvästi negatiivista aistimusta. Muista havaittavuusverbeistä ei voida muodostaa vastaavia tilalauseita (**Täällä näkyy ~ kuuluu ~ maistuu ~ tuntuu*). Tämä tuntuisi viittaavan siihen, että 'haiseminen' hahmotetaan autonomisemmaksi prosessiksi kuin vaikkapa 'kuuluminen' tai 'näkyminen' – se ei näiden tavoin tunnu edellyttävän implisiittisen havaitsijan läsnäoloa, tai ainakin se edellyttää sitä muita mainittuja verbejä heikommin.

3. Aistihavaintotilanteen osallistajat

Kaikkien aistihavaintoverbien kuvaama tilanne on siinä mielessä samantyyppinen, että siinä on oltava mukana (vähintään) kaksi osallistujaa: havaittava ja havaitsija. Vaikka havaittavuusverbit ottavatkin täydennykseen vain havaittavaa kuvaavan ilmauksen ja jättävät havaitsijan koodaamatta, niidenkin merkityksessä on implisiittisesti mukana myös havaitsija, joka kokee aistivaikutelman. Tällöin havaitsija jää periaatteessa geneeriseksi, vaikka kontekstin perusteella ilmaus voidaankin

tulkita esim. niin, että havaitsijana on puhetilanteen osallistuja. Näin käy etenkin jos mukana on tällaista tulkintaa tukevia deiktisiä ilmauksia, esim. *Vesitorni näkyy tänne*. Geneerisesti voidaan käyttää myös havaintoverbejä, esim. nollasubjektirakenteissa *Ilotulituksen näkee rannalta; Puheen kuulee tänne* (Löflund 1998: 153–154). Tällöin niiden merkitys tulee lähelle havaittavuusverbejä: ne ilmaisevat ”aistimista ja havaitsemista, joka seuraa automaattisesti, kunhan [...] kokija vain joutuu tiettyyn tilanteeseen tai paikkaan tai toimii tietyllä tavalla” (Jokela 2004: 47), ts. ne kuvaavat objektin tarkoitteen yleistä havaittavuutta jostakin lokaliteetista käsin ja saavat helposti modaalisen merkityksen, jossa ne eivät ilmaise konkreettista aikapaikkaista havaitsemista vaan periaatteellista havaitsemisen mahdollisuutta (’on havaittavissa’). Sitä vastoin havainnointiverbit – kuten agenttiiviset verbit yleensäkin (ks. Vilkuna 1992: 174, Laitinen 1995: 339–340) – eivät erityisen luontevasti sovi tällaiseen käyttöön (*Täältä näkee vesitornin* vs. *?Täältä katsoo vesitornia*). Niiden käyttö geneerisessä merkityksessä on kyllä mahdollista erilaisissa geneerisyyttä suosivissa konstruktioissa (esim. *Sitä katsoo vesitornia ja miettii maailman menoa*), mutta tällöin ilmaistavana ei ole yleinen aistilla havaittavuus.

Itse aistihavainnon luonne on jokseenkin samanlainen havaintoverbeissä ja havaittavuusverbeissä (esim. *kuulla ~ kuulua, nähdä ~ näkyä*), sillä molemmat ilmaisevat epäagenttiivista aistihavaintoa, jossa havaitsija on kokijan roolissa. Varsin toisenlaisia ovat havainnointiverbit (esim. *katsoa, haistella, kuunnella*), joiden yhteydessä havaitsijan roolissa yhdistyy agentin ja kokijan piirteitä. Ylipäätään aistihavaintosuhteessa havaitsijana on oltava elollinen olio, jonka aktiivisena alueena (termistä ks. Langacker 1991: luku 7) aistihavaintosuhteessa toimii se aistielin, jonka avulla aistimus tapahtuu. Esimerkiksi näköaistimuksessa aktiivisena alueena ovat silmät ja kuuloaistimuksessa korvat. Aistihavainnon kohdetta koskeva tulkinta sen sijaan voi vaihdella suurestikin: kohteena voi olla konkreettinen olio (*Näin koiran*), tapahtuma (*Näin koirien tappelun*) tai jonkinlainen aines (*Näin valoa*). Aistihavaintoon voi liittyä varsinaisen havaitsemisen lisäksi myös muu havaitsemiseen perustuva mentaalinen operaatio (esim. päättely), ja tällöin aistihavainnon kohteeksi voidaan esittää myös abstrakti asia, kuten lauseissa *Näin kellosta ajan, Näin, että hän oli itkenyt ja Näin lehdestä, että serkkusi oli kuollut* (erityyppisistä havainnon kohteista ks. Dik ja Hengeveld 1991).

Havainnon kohteeksi voidaan monilla aistialueilla esittää jonkin konkreettisen olion asemesta tämän olion aikaansaama ärsykesignaali. Niinpä voidaan – suunnilleen samaa tarkoittaen – sanoa yhtä hyvin *Kuulin ulkona talitiaisen* kuin *Kuulin ulkona talitiaisen viserryksen* tai *Haistoin kaapissa homejuuston* kuin *Haistoin kaapissa homejuuston tuoksun*. Klaus-Uwe Panther ja Linda Thornburg (2003: 225–229) esittävät, että monissa (englannin) aistihavaintoilmauksissa puhutaan kirjaimellisesti aistiärsykkeestä vaikka tarkoitetaan ärsykeen aiheuttajaa. Näin käy esimerkiksi silloin, kun esitetään kysymys *Mikä tuo ääni on?* ja odotetaan vastaukseksi sentyyppistä lausetta kuin *Se on orava* (eikä esim. lausetta *Se on naksuva ääni*) huolimatta siitä, että kirjaimellisesti on kysytty äänestä itsestään eikä sen aiheuttajasta. Panther ja Thornburg katsovat tämänkaltaisten ilmausten sisältävän metonymiaa, jossa aistimus edustaa aistimuksen syytä (PERCEPTUAL EVENT FOR ITS CAUSE). Päinvastaisessa suunnassa esiintyvää metonymiaa voi nähdä sentyyppisissä ilmauksissa kuin *Tyhjässä varastorakennuksessa haisi mädäntynyt kala*, joka ei välttämättä puhu mistään tietystä kalasta vaan voi kuvata pelkkää mädän kalan hajun olemassaoloa.

Panther ja Thornburg (2003) myös huomauttavat, että nimenomaan aistiärsykkeeseen viittaavia ilmauksia esiintyy vain kuulo-, haju- ja makuaiastien alueilla (suomessa esim. *ääni*, *surina*, *kitinä*, *vinkuna*; *haju*, *tuoksu*, *löyhy*; *maku*), kun taas näköaistin alueella vastaavia ilmauksia ei käytetä. Heidän mukaansa tämä saattaa johtua siitä, että näköhavainnon ymmärretään kohdistuvan muita aistimuksia suuremmin havainnon kohteeseen ”itseensä” eikä kohteesta lähtöisin olevaan ärsykesignaaliin. Niinpä esimerkiksi haju-, kuulo- ja makuaistimuksista voidaan esittää sellaisia kysymyksiä kuin *Mikä on haju ~ ääni ~ maku?*, kun taas näköhavainnon kohteesta voi kysyä vain tyyliin *Mikä tuo on?*. Pantherin ja Thornburgin mukaan ilmiö heijastaa näköaistin ensisijaisuutta muihin aisteihin nähden ja sen ymmärtämistä eräänlaiseksi perusaistiksi, joka tarjoaa suurempaa ulkomaailmaa koskevaa evidenssiä kuin muut aistit. Myös Viberg (2001) katsoo, että näköhavainnon ilmauksilla on erityisasema muihin aisti-ilmauksiin nähden: ne ovat yleensä rakenteeltaan tuntomerkitömiä, ja näköhavaintoa (osin myös kuulohavaintoa) ilmaisevat verbit leviävät usein merkitsemään myös muunlaista aistihavaintoa. Viberg myös huomauttaa, että näköhavainnosta puhuminen on yleensä tuntomerkitön tapa ilmaista asiaa, joka havaitaan monella aistilla yhtä aikaa. Esimerkiksi

lause *Näin haisunäädän hiipivän vuoteeseeni* kertoo näköhavainnosta, mutta jättää auki sen, havaittiinko haisunäätä samanaikaisesti myös muilla aisteilla. Sitä vastoin kuulo- haju- tai tuntoaistimusta kuvaava *Kuulin ~ haistoin ~ tunsin haisunäädän hiipivän vuoteeseeni* tuntuu implikoivan, että näköhavaintoa ei tapahtunut.

4. Suomen aistihavaintoverbit kielitypologian valossa

Kielitypologisessa tutkimuksessaan Viberg (1984: 124–127; 2001: 1295) esittää, että aistihavaintoverbit voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: kokijälähtöisiin (*experiencer-based*) ja ilmiölähtöisiin (*phenomenon-based*). Jako perustuu verbien argumenttirakenteeseen siten, että kokijälähtöiset verbit ovat transitiivisia ja ilmiölähtöiset intransitiivisia. Lisäksi kokijälähtöisten verbien argumenttirakenteessa subjekti koodaa kokijaa eli aistihavainnon tekevää havaitsijaa, objekti taas aistihavainnon kohdetta. Ilmiölähtöisten verbien subjekti taas koodaa aistihavainnon kohdetta (ärsykettä), ja kokija jää joko kokonaan argumenttirakenteen ulkopuolelle tai se koodataan obliikvimuotoisella elementillä. Kokijälähtöiset verbit jakautuvat edelleen kahteen pääryhmään, nimittäin agentiivisiin verbeihin, joita edellä olen kutsunut havainnointiverbeiksi, ja epäagentiivisiin verbeihin, joita olen kutsunut havaintoverbeiksi. Havainnointiverbin subjektilla on kokijan lisäksi agentin ominaisuuksia, sillä havainnointi on kontrolloitua ja intentionaalista. Epäagentiivisten havaintoverbien subjektin tarkoite taas on puhtaasti kokija, eräänlainen passiivinen aistiärsyksen vastaanottaja, eikä aistihavainto ole tällöin kontrolloitua.

On helppo huomata, että Vibergin verbijaottelu vastaa suurin piirtein edellä käsittelemääni, alun perin Alho Alhoniemen (1975) esittämää suomen aistihavaintoverbien jaottelua. Eräitä olennaisia eroja kuitenkin on. Vibergin typologiassaan tarkastelemat ilmiölähtöiset verbit ovat hieman eri asia kuin havaittavuusverbeiksi edellä nimittämäni kategoria. Paremminkin ne vastaavat niitä suomen verbejä, joita olen kutsunut edellä aistivaikutelmaverbeiksi (tyyppi *näyttää ~ kuulostaa joltakin*). Vibergin ilmiölähtöisten verbien esimerkistöön kuuluvat mm. englanninkieliset lauseet *Peter looked sad*, *Peter sounded sad* ja *The cloth felt soft*, joissa aistittavuuden lisäksi ilmaistaan aistikokemuksen implisiittisessä aistijassa herättämää vaikutelmaa tai aistimuksen pohjalta tehtävää päätelmää (esim. Peterin mielentilasta). Tässä suhteessa verbit eroavat vastaavista suomen kokijälähtöisistä verbeistä, jotka kuvaavat puhtaasti aistimista. Esimerkiksi

englannin kielessä kokijälähtöinen verbi lauseessa *I saw Peter at the bus stop* ilmaisee puhtaasti visuaalisen aistihavainnon tekemistä Peteristä tietyssä paikassa, kun taas lause *Peter looked sad* ilmaisee havaittavuuden lisäksi myös implisiittisen havaitsija-kokijan vaikutelmaa Peterin mielentilasta.

Toinen mahdollinen ehdokas ilmiölähtöisiksi aistihavaintoverbeiksi olisivatkin suomen havaittavuusverbien tapaiset ilmaukset, jotka kuvaavat puhtaasti aistilla havaittavuutta ilman vaikutelman tai evaluaation lisämerkitystä. Tällaisia verbejä on muissakin kielissä, myös englannissa, josta Viberg tuo paljon esimerkkejä, esim. *Does the scar still show?* 'näkyykö arpi vielä', *The flowers smell in the garden* 'kukat tuoksuvat puutarhassa' ja *An alarm sounded* 'kuului hälytys'. Tämänäköisiä lauseita Vibergin typologiassa ei kuitenkaan käsitellä, eikä niiden mahdollista sisällyttämistä luokitukseen oteta esille. Ainakin suomen osalta lienee kuitenkin selvää, että juuri tällaiset neutraalia aistilla havaittavuutta ilmaisevat verbit olisivat luontevin vertailukohta kokijälähtöisille verbityypeille.

Suomessa aistihavaintoverbien kolmijako onkin (moniin muihin kieliin nähden) poikkeuksellisen selvä ja symmetrinen: jokaisella aistialueella on olemassa erillinen verbi havaittavuuden, havainnon ja havainnoinnin ilmaisemiseksi. Tosin voi todeta, että havaintoverbeistä *haistaa* ja *maistaa* voidaan tulkita myös agenttiivisesti siten, että ne kuvaavat havainnointia samaan tapaan kuin verbit *haistella* ja *maistella*. Ero näkyy kiinnostavasti objektin sijasta: totaaliobjektin yhteydessä nämä verbit ymmärretään luontevimmin epäagenttiivista aistihavaintoa kuvaaviksi (*Haistoin ruusun, Maistoin keitossa valkosipulin*), partitiiviobjektin yhteydessä taas agenttiivista havainnointia ilmaiseviksi (*Haistoin ruusua, Maistoin valkosipulia*). Tämä on erikoista siihen nähden, että suomen lauseopissa juuri totaaliobjektin on katsottu kuvaavan tilanteen resultatiivisuutta (vastakohtana partitiivin irresultatiivisuudelle) ja siten samalla korkea transitiivisuutta (ks. Helasvuo 2001). Näiden aistiverbien objektin sija näyttää kuitenkin toimivan päinvastoin: totaaliobjekti ilmentää agenttiivisuuden puutetta, partitiiviobjekti taas osallistujien välistä agenttiivista vuorovaikutusta (ks. myös Huomo 2002).

Myös johtosuhteiden kannalta suomen aistihavaintoverbien systeemi näyttää varsin säännönmukaiselta. Yleisesti ottaen havaittavuusverbit ja havainnointiverbit on johdettu havaintoverbeistä, edelliset – *U*-johtimen avulla (esim. *näke-* > *näky-*), jälkimmäiset –*ele*-johtimen avulla (*haista-* > *haistele-*), joskin lähes kaikissa havainnointiverbeissä on myös muuta

johdinainesta (*tunte-* > *tunnustele-*). Poikkeus tähän periaatteeseen ovat hajuaistimusta kuvaavat verbit, joiden systeemissä havaittavuusverbi *haise-* on morfologisesti yksinkertaisin ja toimii kantana sekä havaintoverbille *haista-* että tästä edelleen johdetulle havainnointiverbille *haistele-*. Poikkeuksellinen ryhmä ovat myös näköhavaintoverbit, joiden joukossa havainnointiverbi *katso-* on muodostettu kokonaan eri verbikannasta kuin havaittavuusverbi *näky-* ja havaintoverbi *näke-*. Puhtaasti johtosuhteita tarkastelemalla voisi siis ajatella, että havaintoverbit ovat eräänlainen perusr ryhmä, morfologisesti ja ehkä samalla myös semanttisesti aistiverbien tuntomerkitön kategoria. Merkitykseltään havaintoverbit sijaitsevatkin havaittavuus- ja havainnointiverbien välissä, sillä niillä on molempien kanssa yhteisiä merkityspiirteitä: niitä yhdistää havaittavuusverbeihin epäagentiivisuus ja havaintoverbeihin se, että ne koodaavat argumenttirakenteeseensa sekä havaitsijan että havainnon kohteen.

Se, että juuri hajuhavaintoa kuvaavien verbien välisissä johtosuhteissa havaittavuusverbi toimii muiden kantana, saattaa tietysti olla pelkkä sattuma, mutta asialle voi ajatella myös sellaista semanttista motivaatiota, että 'haiseminen' hahmottuu autonomisemmaksi prosessiksi kuin 'näkyminen', 'kuuluminen', 'tuntuminen' tai 'maistuminen', sillä se ei ole samassa määrin riippuvaista tietyn havaitsijan läsnäolosta kuin näiden muiden havaittavuusverbien ilmaisemat prosessit. Tälle ajatukselle voi etsiä tukea muualta syntaksista: rakenteeltaan pelkistyneissä ns. tilalauseissa (ks. ISK: 856–858) *haista-*verbillä on subjektitonta käyttöä, jossa verbi kuvaa tietyissä paikassa vallitsevaa tilaa (*Täällä haisee*); tällöin implikaationa yleensä on, että hajuelämys on epämiellyttävä. Muilla havaintoverbeillä vastaavaa käyttöä ei ole, ja niinpä sellaiset lauseet kuin *?Täällä näkyy / kuuluu / maistuu / tuntuu* ovat selvästi vajavaisia (olisi täsmennettävä, mikä näkyy, kuuluu jne.). Lisäksi yksinkertaisessa SV-rakenteessa *haista-*verbi vaikuttaa autonomisemmalta kuin muut vastaavat havaittavuusverbit, jotka selvemmin implikoivat havaitsijan olemassaolon ja näiden kahden osallistujan välisen vuorovaikutussuhteen. Esimerkiksi lause *Tuo eläin haisee* kuvaa sellaisenaan eläimen ominaisuutta (pahanhajuisuus) toisin kuin *Tuo eläin näkyy* (Mihin? Kenelle?) tai täysin elliptiset *?Tuo eläin kuuluu / tuntuu / maistuu*. Voidaan siis hyvin ajatella, että juuri 'haiseminen' hahmotetaan autonomisempana signaaliaineksen erittämisenä kuin muunlainen havaittavuus, ja tämä puolestaan saattaa motivoida hajuaistimusta ilmaisevien asitihavaintoverbien keskinäisiä johtosuhteita.

5. Havaintoverbien aspektuaalisesta luonteesta ja niiden argumenttien merkinnästä

Viberg (2001: 1296) kiinnittää huomiota myös aistihavaintoverbien aspektuaalisiin ominaisuuksiin. Hän toteaa, että varsinkin havaintoverbit ovat useissa kielissä aspektiltaan kaksitulkitaisia. Esimerkiksi englannin näköhavaintoverbi *see* voi ilmaista yhtä hyvin hetkellistä inkoatiivista muutosta ('huomata näköaistilla') kuin jatkuvaa aistihavaintoaakin. Lisäksi Viberg toteaa, että juuri havaintoverbit useissa kielissä merkitsevät argumenttinsa poikkeavasti, esimerkiksi subjektin datiivisijalla. Agenttiiviset havainnointiverbit taas ovat aspektiltaan atelisia, intransitiiviset havaittavuusverbit taas staattisia. Molemmat tyypit edustavat siten rajaamatonta aspektia, joskin niitä erottaa toisistaan dynaamisuuden ja staattisuuden vastakohtaisuus. Havainnointi edellyttää osallistujien välillä (ainakin havainnoijan taholta) jatkuvaa aktiivista vuorovaikutusta, havaittavuus taas on ajassa staattisena jatkuvaa potentiaalista havaitsemista. Huomattakoon, että havaittavuusverbit eivät itsessään ilmaise aktuaalista vaan ainoastaan potentiaalista aistihavaintoa: ne kertovat, että niiden subjektin tarkoite on havaittavissa, mutta eivät sitä, havaitseeko joku sen todella.

Suomessa aspektia ilmaistaan tunnetusti transitiivilauseessa objektin sijalla (yksityiskohtaisin kuvaus aiheesta on Leino 1991, erilaisista ongelmatapauksista ks. Huomo 2006a). Niinpä ainakin transitiivisten havainto- ja havainnointiverbien aspektitulkitantaa voidaan ajatella ilmaistavan myös objektin sijan avulla. Objektin sijojen käyttöön aistihavaintoverbien yhteydessä kuitenkin liittyy monenlaisia poikkeavuuksia. Edellä jo mainitsin sen seikan, että havaintoverbit *haistaa* ja *maistaa* ilmaisevat totaaliobjektin yhteydessä epäagenttiivista havaintoa, mutta voivat saada agenttiivisen tulkinnan partitiiviobjektin yhteydessä. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa aistihavaintoverbeihin liittyvä objektin sijaa koskeva erikoisuus. Se suomen objektin perussääntö, jonka mukaan totaaliobjekti kuvaa rajattua ja partitiiviobjekti rajaamatonta tilannetta, toimii ainoastaan agenttiivisissä havaintoverbeissä, joiden kuvaama tilanne voidaan rajata totaaliobjektia käyttämällä: *Katsoin elokuvaa / elokuvan, Kuuntelin kuunnelmaa / kuunnelman*. Tämä on mahdollista silloin, kun havainnon kohteena on ajassa kuluva kokonaisuus tai esitys, jolla on alku- ja loppupiste. Haju-, tunto- ja makuaistimuksen ilmauksille edellisen kaltaisia konteksteja on vaikeampi keksiä, sillä näillä aisteilla ei yleensä havainnoida esityksiä

tms. kohteita, joilla olisi kesto; esimerkiksi sellainen lause kuin *Eteisessä isäntäväen koira haisteli minut [pro minua] ja alkoi sitten heiluttaa häntäänsä* lienee kuitenkin aivan mahdollinen, sillä siinä 'haisteleminen' on kertaluonteinen suoritus. Totaaliobjekti vaatii kuitenkin havainnointiverbin yhteydessä aina jonkinlaista erikoistulkintaa, sillä perusluonteeltaan nämä verbit ovat ateelisia.

Havaintoverbit taas ovat objektin sijamerkinnän kannalta ongelmallisempia. Vaikka ne ovat aspektuaalisesti kaksikasvoisia, niiden objektin sijamerkintä ei heijasta aspektitulkintaa vaan on tavallisesti totaaliobjekti. Partitiiviobjektin voivat niiden yhteydessä motivoida vain kvantiteettitai polaarisuusseikat, ei aspekti. Niinpä lause *Näin hänet* voi tarkoittaa yhtä hyvin inkoatiivista ja siten punktuaalista 'näköaistilla huomaamista' (*Näin hänet kun hän tuli ulos kaupasta*) kuin jatkuvaa näköhavaintoakin (*Näin hänet koko ajan kun hän seisoj pysäkillä*). Vastaavasti verbi *kuulla* voi esiintyä niin inkoatiivisena (*Metsässä kävellessäni kuulin äkkiä satakielen laulun*) kuin kontinuaatiivisenakin (*Metsässä kävellessäni kuulin koko ajan satakielen laulun*), eikä objektin sija heijasta tarkoitettua aspektitulkintaa.

Tällaisia verbejä on Terho Itkosen (1976) ehdotuksesta kutsuttu *kvasiresultatiiviseksi*, sillä ne käyttäytyvät resultatiiviverbien tavoin silloinkin, kun ne ilmaisevat ajallisesti rajaamatonta tilannetta. Aistihavaintoverbien lisäksi kvasiresultatiiviverbeihin kuuluvat monet mentaaliset ja toisaalta lokaalisia suhteita kuvaavat staattiset verbit, esim. *tietää, tuntee, osata, sisältää ja omistaa*. Kvasiresultatiivisuusilmiölle on fennistiikassa annettu useita selityksiä, joita käsittelevät mm. Leino (1991) ja Huumo (2001 ja 2002). Näihin selityksiin sen enempää paneutumatta voi todeta, että argumenttiansa sijamerkinnän kannalta suomen havaintoverbit edustavat poikkeamaa yleissäännöstä, mutta toisin kuin Vibergin käsittelemät tapaukset ne eivät merkitse poikkeavalla tavalla subjektiaan vaan nimenomaan objektin. Siinä missä monet Vibergin tutkimat kielet yhdistävät havaintoverbit muihin epäagentiivisiin kokijasubjektisiin verbeihin käyttämällä niiden yhteydessä datiivisubjektia, suomi siis toteuttaa näiden verbien argumenttien poikkeuksellista sijamerkintää objektin sijassa, jolloin ne yhdistyvät muihin kvasiresultatiivisiin verbeihin.

6. Aistihavaintoverbien kieliopillisesta erityislaadusta

Olen käsitellyt edellä suomen aistihavaintoverbien systeemiä eri näkökulmista ja osin vertailemalla sitä Vibergin (1984, 2001) esittämään aistihavaintoverbien typologiseen luokitteluun. Monissa kielissä todettu aistihavaintoverbien kieliopillinen poikkeuksellisuus näkyy myös suomessa etenkin havaintoverbien objektin sijamerkinnessä, joka ei noudata yleisiä kieliopillisia periaatteita. Toinen kiinnostava syntaktis-semanttinen poikkeavuus, jota en vielä ole käsitellyt, on havaittavuusverbien käyttäytyminen ns. nollapersoonalauseita muistuttavissa ilmauksissa (yleisesti ks. Laitinen 1995, aistiverbien kannalta Huumo 2006b). Nolla-subjektilauseiden yleistä tehtävää ilmentää vaikkapa lauseiden *Suomessa vieras joutuu saunaan* (ilmissubjekti) ja *Suomessa joutuu saunaan* (nollasubjekti) välinen suhde: ensimmäisessä lauseessa 'saunaan joutujaa' ilmaisee ilmisubjekti, jälkimmäisessä geneerinen nolla. Näillä on siis sama rooli kuvattavassa tilanteessa. Havaittavuusverbien poikkeavuus nollasubjektirakenteessa liittyy juuri oletetun nollan rooliin kuvattavassa tilanteessa: oletettu nollasubjekti ei olekaan samassa semanttisessa roolissa kuin havaittavuusverbien ilmisubjekti, joka ilmaisee aistihavainnon kohdetta, vaan se hahmottuu havaitsijaksi. Esimerkiksi ilmisubjektillinen lause *Kalliolta majakka näkyy merelle* eroaa tässä ilmisubjektittomasta lauseesta *Kalliolta näkyy merelle*; jälkimmäisessä oletetun nollan roolina ei ole havainnon kohde vaan implisiittinen havaitsija, ja lause ymmärretään luontevimmin merkityksessä 'kuka tahansa kalliolla oleva näkee merelle' (Huumo 2006b). Aistihavaintoverbien kieliopillinen käyttäytyminen on siis monessakin suhteessa varsin poikkeuksellista.

Edellä tehdyin suomen kielen aistihavaintoverbien tarkastelun tärkein anti lienee kuitenkin sen seikan osoittaminen, että Vibergin ilmiölähetoisinä verbeinä käsittelemät ilmaukset (tyyppi *John looks sad* tai *The cloth felt soft*) eivät ole semanttisesti neutraali tapa ilmaista jonkin olion havaittavuutta tai havaittavissa olemista, sillä ne tuovat ilmaukseen mukaan havaitsijan aistivaikutelman tai arvostelman. Ne eivät siis vastaa transitiivisia havaintoverbejä näiden neutraalin havaittavissa olemisen merkitystä ilmaisevina vastineina – niitä paremmin tällaiseen vertailuun sopivia vastineita olisivat suomen havaittavuusverbejä (*näkyä, kuulua, haista, maistua, tuntua*) eri kielissä vastaavat ilmaukset. Saattaa kuitenkin olla, ettei tällaista merkitystä kuvaavien ilmausten asema ole muissa kielissä niin ilmeinen ja vahva kuin suomessa. Esimerkiksi englannissa

tällaisia aistimuksia kuvaavat näkö- ja kuuloaistimusverbit *show* ja *sound* ovat käytöltään hyvin marginaalisia, eikä niitä läheskään aina voi käyttää suomen *näkyä*- tai *kuulua*-verbien käännösvastatineina. Sama näyttäisi koskevan viroa, jossa näkö- ja kuuloaistilla havaittavuutta ilmaisevat verbit *paistma* tai *kostma* lienevät käytöltään huomattavasti suppea-alaisempia kuin suomen *näkyä* ja *kuulua*, ja tällaisia merkityksiä ilmaistaan konteksteittäin eri keinoilla ja konstruktioilla (*on näha ~ kuulda*).

Lähteet

- Alhoniemi, Alho 1975.** Eräistä suomen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista. – Sananjalka 17. Turku, 5–24.
- Dik, Simon, Kees Hengeveld 1991.** The hierarchical structure of the clause and the typology of perception-verb complements. – Linguistics 29, 231–259.
- Edelman, Gerald M., Giulio Tononi 2000.** A universe of consciousness: How matter becomes imagination. New York: Basic Books.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2001.** Syntax in the making: The emergence of syntactic units in Finnish conversation. (= Studies in discourse and grammar 9.) Amsterdam: John Benjamins.
- Huumo, Tuomas 2001.** Kvasiresultatiivilauseet: Esimerkki dynamisesta subjektiivisesta käsitteistyksestä. – Puhe ja kieli 21: 2, 85–101.
- Huumo, Tuomas 2002.** Mikä kielen mielestä on tuloksellista? Polysemian silta resultatiivisuudesta kvasiresultatiivisuuteen. – Äidinkielen merkitykset. Toim. Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen ja Tiina Onikki-Rantajääskö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 534–555.
- Huumo, Tuomas 2005.** Kognition kieli: miten suomen kieli käsitteistää aistihavainnon. – Sananjalka 47. Turku, 7–41.
- Huumo, Tuomas 2006a.** Kvantiteetti ja aika I: suomen objektin ja subjektin sijamerkintä nominaalisen aspektin näkökulmasta. – Virittäjä 110: 4, 504–535.
- Huumo, Tuomas 2006b.** ”Kalliolta näkyy merelle – nollasubjekttilause vai subjektiton tilalause?” – Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin. Toim. Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö, Toni Suutari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK** = Auli Hakulinen (päätoimittaja), Maria Vilkuna, Riita Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Terho. 1976.** Erään sijamuodon ongelmia. (= Opuscula Instituti linguae Fennicae, Universitas Helsingiensis 53.) Helsinki.

- Jokela, Hanna 2004.** Geneerinen nollasubjekttilause suomessa ja virossa. Pro gradu – tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli.
- Kirsner, Robert S., Sandra A. Thompson 1976.** The role of pragmatic inference in semantics: A study of sensory verb complements in English. – *Glossa* 10: 2, 200–240.
- Laitinen, Lea 1995.** Nollapersoona. – *Virittäjä* 99: 3, 337–358.
- Langacker, Ronald 1991.** *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar.* Berlin: Mouton de Gruyter.
- Leino, Pentti 1991.** Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia. (= Suomi 160.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Löflund, Juhani 1998.** Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Pajunen, Anneli 2001.** Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. (= Suomi 187.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Panther, Klaus-Uwe ja Linda Thornburg 2003.** The effect for cause metonymy in English grammar. – *Metaphor and Metonymy in the Crossroads: A Cognitive Perspective.* Ed. by Antonio Barcelona. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Talmy, Leonard 2000.** *Toward a Cognitive Semantics. Vol. I: Concept Structuring Systems.* Cambridge: MIT Press.
- Viberg, Åke 1984.** The verbs of perception: A typological study. – *Linguistics* 21, 123–163.
- Viberg, Åke 2001.** Verbs of perception. – *Language typology and linguistic universals. Vol. 2.* Ed. by Martin Haspelmath, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher, Wolfgang Raible. Berlin: Walter de Gruyter, 1249–1309.
- Vilkuna, Maria 1992.** Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Remarks on the Finnish verbs of perception

Tuomas Huumo

This study deals with the Finnish verbs of perception from the viewpoints of cognitive linguistics and language typology. As cognitive linguistics emphasizes the role of a human conceptualizer in the meaning structure of language, verbs of perception are a promising area of study for it, since these verbs designate the very cognitive interaction between a human being and the surrounding world. A crucial factor in the meaning of perception verbs is subjectivity and the construal of the situation from a particular viewpoint, with which the conceptualizer identifies. An especially interesting question is whether the perspective of the conceptualizer is identical to the perspective of the perceiver (i.e., the referent of the subject of most perception verbs) or whether the conceptualizer selects an objective, external perspective to the perceptive relationship. This difference has crucial consequences for the understood implicativity of perception verbs, i.e. whether the presence or perceptibility of the stimulus is part of the conceptualizer's reality as well, or whether it is just part of the experience of the perceiver. For example, in a sentence like *He saw a green elephant*, the presence of the elephant in the speaker's reality depends on whether the speaker construes the situation objectively (from an external viewpoint) or subjectively (from the viewpoint of the perceiver). In the latter case, the conceptualizer identifies with the perceiver and indicates his or her perceptual experience only, without being committed to the existence of the elephant in reality.

From the perspective of language typology, the division of labour between the Finnish perception verbs is very clear-cut. Each sense modality is expressed by separate verbs, and within each sense modality a distinction is drawn between intransitive ('be visible', 'be audible'), transitive non-agentive ('see', 'hear') and transitive agentive ('look/watch', 'listen') perception. It is typologically rather common that the nominal arguments of perception verbs are marked exceptionally. In many languages the argument carrying exceptional case marking is the subject (often a dative subject), reflecting its role as an experiencer. In Finnish, however, it is the object of non-agentive perception verbs that is marked exceptionally. These verbs take the so-called total object (morphologically marked with the genitive, the nominative or the accusative) instead of the partitive object, which is canonically

associated with low transitivity and unbounded, irresultative aspect. In contrast, Finnish agentive perception verbs take the partitive object as expected, because, although they are agentive, they designate aspectually unbounded situations. What is exceptional, then, is the use of the total object with the non-agentive perception verbs, since these are low in transitivity and often indicate aspectually unbounded situations.

Keywords: syntax, semantics, cognitive linguistics, lexical semantics

Tuomas Johannes Huumo
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu ülikool
Ülikooli 18
50090 Tartu
tuomas.huumo@ut.ee